

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Hospodářská fakulta

Studijní program: 6208 – Ekonomika a management

Studijní obor: Podniková ekonomika

HDP, státní dluh a reforma veřejných financí

GDP, national debt and public finances reformation

BP - PE – KEK – 2006 – 02

ROMAN LIEBICH

Vedoucí práce: Ing. Iva Nedomlelová, Ph.D.

Konzultant: Ing. Mgr. Michal Kraus

Počet stran: 41

Datum odevzdání: 15. května 2006

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Datum: 10.5. 2006

Podpis:

Resumé

Práce se zabývá vývojem a strukturou makroekonomického ukazatele HDP v České republice v období let 1998 – 2004. Pokouší se analyzovat trend nárůstu státního dluhu spojený se zvyšujícími se deficity státního rozpočtu. Rozebírá poté příčiny tohoto stavu, převážně potom výdajovou stranu státního rozpočtu. Následně představuje vládní dokument Koncepce reformy veřejných rozpočtů: rozpočtový výhled 2003 – 2006 a opatření v oblasti veřejných rozpočtů, v něm předložených. V závěrečné části práce jsou prezentovány další možné návrhy vedoucí ke snížení výdajů státního rozpočtu a s tím spojenému poklesu deficitů státního rozpočtu a státního dluhu.

Summary

The work deals with progress and structure of macroeconomical index GDP in the Czech republic between the years 1998 and 2004. It attempts to analyse the tendency of rising national debt related with rising budget deficits. It analyses causes of this situation with focus on the outcomes of national budget. After it introduces government document Philosophy of the public budget reformation: budget perspective 2003 – 2006 and its steps in the area of public budgets. In the final part of the work are presented next possible actions leading to cutting the national budget outcomes succeeded by decrease of national budget deficit and national debt.

Klíčová slova

Hrubý domácí produkt – Gross domestic product

Rozpočtový deficit – Budget deficit

Státní dluh – National debt

Státní rozpočet – National budget

Mandatorní výdaje – Mandatory Costs

Reforma veřejných financí – Public finance reformation

Obsah

Úvod .	9
1. Hrubý domácí produkt	10
1.1 Měření HDP	11
1.2 Nominální a reálný HDP	12
1.3 Deflátor HDP	13
2. Vývoj a struktura HDP v ČR v letech 1998 – 2004	14
3. Státní dluh	16
3.1 Definice státního dluhu dle Ministerstva financí ČR	16
3.2 Státní rozpočet	17
3.3 Rozpočtový deficit	19
4. Vývoj a příčiny vzniku státního dluhu v ČR	20
4.1 Příjmy a výdaje státního rozpočtu	24
4.2 Mandatorní výdaje	25
5. Reforma veřejných financí	28
5.1 Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných rozpočtů	29
6. Další návrhy řešení problematiky státního dluhu	39
7. Závěr	41

Seznam použitých zkratk a symbolů:

ČR	Česká republika
DPH	Daň z přidané hodnoty
EBRD	Evropská banka pro obnovu a rozvoj
EU	Evropská unie
FNM	Fond národního majetku
HDP	Hrubý domácí produkt
IBRD	Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj
ISDA	Mezinárodní asociace pro swapy a deriváty
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
TI	Transformační instituce

Úvod

Cílem této práce je charakterizovat vývoj a strukturu hrubého domácího produktu a analyzovat konkrétní příčiny současného stavu českých veřejných financí, především potom tendenci nárůstu deficitu státního rozpočtu a státního dluhu. Pozornost je kladena na reformu veřejných financí a výdajovou stránku státního rozpočtu.

První kapitola popisuje hrubý domácí produkt jako makroekonomický agregát, popisující výkon konkrétní ekonomiky a současně postihuje jeho vývoj v ČR v letech 1998 – 2004.

Ve druhé kapitole je definován státní dluh a jeho vznik spojený s deficitem státního rozpočtu. Detailní analýzu vývoje státního dluhu a příčiny, které se podílejí na jeho nárůstu během sledovaného období jsou uvedeny ve třetí kapitole. Čtvrtá kapitola se věnuje reformě veřejných financí, konkrétně dokumentu Koncepce reformy veřejných rozpočtů: rozpočtový výhled 2003 – 2006, zpracovaný Ministerstvem financí, předkládající návrhy na řešení fiskálních obtíží. V páté kapitole jsou poté předkládána další řešení, která doplňují vládní reformu.

1. Hrubý domácí produkt

Hrubý domácí produkt (dále jen HDP) je dle definice tržní hodnota všech finálních statků a služeb vyrobených v ekonomice za dané časové období.[5]

HDP je často označován za nejlepší způsob měření výkonu ekonomiky a je koncipován jako agregát zahrnující všechny položky, které produkuje domácí ekonomika a které se legálně prodávají na trzích. Jeho cílem je sumarizace měnové hodnoty ekonomické aktivity v daném časovém období.

HDP měří zároveň dvě věci: celkové výdaje za zboží a služby sledované ekonomiky a celkový důchod všech subjektů v této ekonomice. Zahrnuje tedy jak hmotné statky, tak nehmotné služby. HDP nepočítá se statky, které jsou vyráběny ilegálně, statky, které jsou vyráběné a pěstované doma, statky, které neprocházejí trhem. Výrobky jsou součástí HDP jen tehdy, pokud jsou vyrobeny v tuzemsku, bez ohledu na národnost producenta. Zároveň zahrnuje jen hodnotu finálních statků, jelikož hodnota mezistatků je již zahrnuta v ceně finálního statku. [6]

HDP měří hodnotu produkce za určité období, nejčastěji se počítá roční a čtvrtletní HDP. Čtvrtletní HDP je obvykle zveřejňován jako „meziroční míra HDP“, což je HDP přepočítaný ze čtvrtletí na rok a násobený čtyřmi, pro zjednodušení práce s agregáty v případech nutného srovnání čtvrtletí s ročním vývojem.

K další úpravě HDP patří očištění od sezónních vlivů – neočištěné údaje ukazují rozdíl mezi produkcí v určitých ročních obdobích. Čtvrtletní údaje jsou proto statisticky přizpůsobené tak, aby vynesly sezónní cykly.

1.1 Měření HDP

Výši HDP lze stanovit pomocí tří metod: výrobní, důchodové a výdajové. I když v praxi mohou vznikat mezi ukazateli zjištěnými jednotlivými způsoby určité neshody vyvolané statistickými chybami, nezahrnutím určitých údajů či časovými rozdíly, všechny metody výpočtu HDP ale podávají v zásadě stejnou hodnotu.

Měření HDP výrobní metodou

Výrobní metoda vychází z celkové hodnoty vyrobeného zboží a služeb za sledované období. Do výpočtu jsou zahrnuty veškeré finální výrobky a služby, bez ohledu na to, zda jsou prodávány spotřebitelům, státu nebo jiným firmám v podobě kapitálových statků, i změny firemních zásob a nedokončené výroby. Z celkového součtu vyráběného zboží a služeb je nutné vyloučit meziprodukty z důvodu zamezení dvojího započítávání vyrobené produkce.

Měření HDP důchodovou metodou

HDP lze vyjádřit jako sumu důchodů plynoucích z fungování kapitálu a práce.

Důchody z kapitálu, představující asi 25% HDP sestávají z příjmů z fyzického kapitálu (továren, strojů a kancelářských budov) a nehmotného kapitálu (autorská práva a patenty). Důchody z kapitálu mají formu zisků, které dostávají vlastníci společností, renty placené majitelům půdy nebo budov, úroků, které dostávají majitelé dluhopisů, a poplatků placených majitelům autorských práv a patentů. **Důchody za práci**, které činí asi 75% HDP zahrnují mzdy, platy a příjmy samostatných podnikatelů.

Jak důchody za práci, tak důchody z kapitálu se měří před zdaněním.

Měření HDP výdajovou (spotřební) metodou

Nejběžnější způsob stanovení výše HDP vychází z výdajové struktury HDP. Je založena na součtu výdajů na nákup nově vytvořené hodnoty v ekonomice, neboli výdaje na nákup finálních statků spotřebních, investičních a exportovaných. V ČR jde o základní metodu výpočtu HDP. Výdajová metoda počítá s následujícími údaji: [5]

- 1) **Výdaje domácností na spotřební statky (C)**, jak výrobky, u kterých rozlišujeme předměty dlouhodobé a krátkodobé spotřeby tak i služby. Jde o největší výdajovou položku.
- 2) Soukromé výdaje na investiční statky neboli **hrubé soukromé investiční výdaje (I)**. Jde o výdaje financované z podnikových, nikoliv z veřejných, rozpočtů.

Investice mají dvě součásti:

- **investice do fixního kapitálu**, které se vyznačují tím, že ve výrobě dochází k jejich postupnému opotřebení, nebo znehodnocení; mají podobu nově vytvořených budov, staveb, strojů, zařízení apod.;
- **investice do zásob**, tvořené přírůstkem zásob podniků, tj. rozdílem mezi stavem zásob ke konci a na začátku sledovaného období.

Celkově jde o tzv. brutto investice (I_B), jejichž hodnota může být rozdělena do dvou částí:

- i. **investice obnovovací** (restituční I_R) přibližně odpovídající hodnotě znehodnocení (amortizace) stávajících fixních kapitálových statků, účelně vyjádřeného jako odpisy dle příslušných norem.,
- ii. **investice čisté** (netto I_N), tj. hodnota investice v daném období, která převyšuje hodnotu opotřebení fixního kapitálu, tedy rozšiřuje hodnotu současného stavu (zásoby) kapitálových statků.

$$I_B = I_R + I_N.$$

3) **Výdaje vlády na nákupy výrobků a služeb** (G). Tyto výdaje je možno rozčlenit na vládní výdaje na investice a vládní výdaje na spotřební statky ($G = G_I + G_C$) nebo např. na výdaje vojenské a výdaje civilní apod. Zde je nutné upozornit na výdaje transferové (TR), za které vláda nezískává příslušnou protihodnotu, tudíž tedy nepředstavují nákup statků vládou a jako takové nemohou být připočteny k celkovým výdajům. Příjemci transferů je však částečně vydávají na spotřebu případně na investice, kde jsou zohledněny. Z vládních nákupů se rovněž vylučují úroky placené z vládního dluhu.

4) **Čistý export** (NX), tj. rozdíl mezi exportem (X) a importem (M) výrobků a služeb:
 $NX = X - M$. Často jde o zápornou veličinu.

Souhrn všech uvedených skupin výdajů představuje peněžní hodnotu HDP v tržních cenách.[6]

Lze tedy shrnout: $HDP = C + I + G + NX$.

1.2 Nominální a reálný HDP

Z definice vyplývá, že HDP zahrnuje celkové výdaje na statky a služby na všech trzích v dané ekonomice. Růst těchto výdajů je způsoben a) růstem výroby služeb a zboží,

b) růstem cen, za něž se zboží a služby prodávají. Pro lepší studium dané ekonomiky v průběhu času jsou tyto dva faktory od sebe odděleny.

Reálný HDP

Reálný HDP představuje tržní hodnotu zboží a služeb v cenách základního roku. Slouží k porovnání ekonomické aktivity v různých obdobích, přičemž vylučuje vliv změny cen. Reálný HDP tak měří pouze fyzický objem produkce v daném období.

Nominální HDP

Nominální HDP je vyjádřen v běžných cenách, vyjadřuje tržní hodnotu zboží a služeb daného období v cenách tohoto období. Nominální HDP tedy měří tržní hodnotu produkce.

1.3 Deflátor HDP

Z nominálního a reálného HDP lze spočítat i třetí významný statistický ukazatel: deflátor HDP. Deflátor představuje jedno z měřítek růstu cen ve vztahu k cenám základního roku, jimiž je reálný produkt oceňován. Deflátor HDP měří cenovou hladinu v ekonomice. Změna ceny určité služby nebo zboží ovlivňuje pouze nominální, nikoli reálný HDP a je odpovídajícím způsobem zahrnuta v deflátoru.

$$\text{Deflátor HDP} = \frac{\text{nominální HDP}}{\text{reálný HDP}} \times 100$$

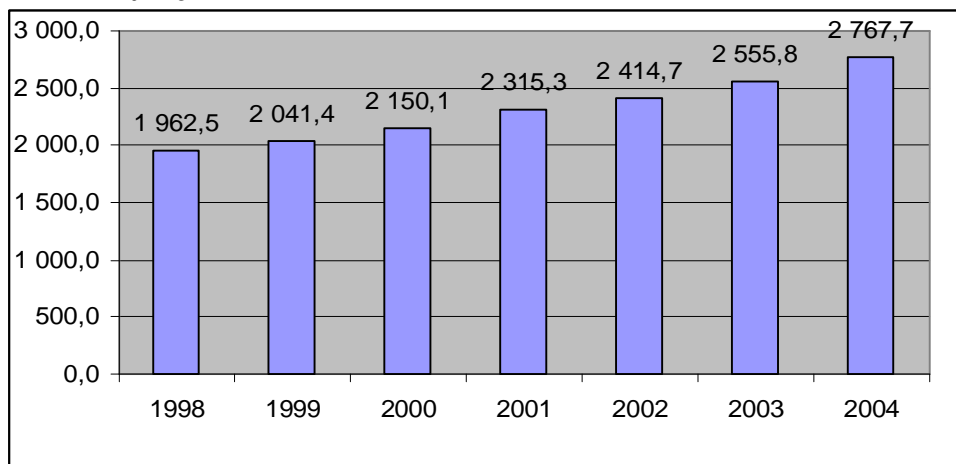
Jak uvádí Mankiw¹: *Definice deflátoru HDP umožňuje rozdělit nominální HDP do dvou částí: část měřící množství (reálný HDP) a část měřící ceny (deflátor HDP).*

Nominální HDP = Reálný HDP × Deflátor HDP.

¹ MANKIWI, N. G. *Macroeconomics – 4th ed.* 1. vyd. New York: Worth Publishers, 2000. 553 s. ISBN 1-57259-644-9 s. 23

2. Vývoj a struktura HDP v ČR v letech 1998 – 2004

Obr. 1: Vývoj nominálního HDP v ČR (mld. Kč)

zdroj: MFČR

Jak je patrné z obrázku 1, celé sledované období lze charakterizovat stálým růstem nominálního HDP. Následující graf poté uvádí hodnoty meziročních změn HDP – jak je zřejmé veškeré změny jsou kladné.

Průměrná hodnota meziročního růstu nominálního HDP během sledovaného období se pohybuje okolo hodnoty 6,47 %, s tím že v následujících letech se tento růst bude nadále pohybovat minimálně v této výši. Lze konstatovat, že česká ekonomika se nachází v růstové fázi ekonomického cyklu. K jistému zpomalení tohoto růstu došlo v roce 2002, kdy došlo k výraznému posílení směnného kurzu české koruny. Toto hospodářské zpomalení ale bylo vzápětí překonáno a v roce 2003 došlo k obnovení dřívější dynamiky růstu. Podle odhadů ČSÚ bude růstová tendence pokračovat a nadále bude docházet k vyrovnávání ekonomické úrovně se sousedními členskými zeměmi Evropské Unie.

Následující tabulka poté představuje strukturu nominálního HDP – hodnoty v mld. Kč.

Tab. č. 1: Struktura HDP v běžných cenách (mld. Kč)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hrubý domácí produkt	1962,5	2041,4	2150,1	2315,3	2414,7	2555,8	2767,7
Výdaje domácností na spotřebu	1011,9	1059,6	1122,8	1192,3	1234,7	1315,1	1389,1
Výdaje vládních inst. na spotřebu	412,5	456,1	475	513	555,2	604,4	622,1
Hrubá tvorba kapitálu	560,2	550	618,5	668,6	674,2	692,9	769,6
– fixní kapitál	554,6	550,6	594,9	638,6	643,3	685,6	743,8
– změna zásob a cenností	5,6	–0,6	23,6	30	30,9	7,3	25,8
Saldo zahraničního obchodu	–22,1	–24,3	–66,3	–58,7	–49,5	–56,2	–13,1
– vývoz zboží a služeb	1080,9	1152,6	1385,9	1539,3	1485,5	1590,1	1972
– dovoz zboží a služeb	1103	1176,9	1452,2	1598	1535	1646,6	1985,1

zdroj: MFČR

Tab. č. 2: Struktura nominálního HDP (předch. r = 100)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hrubý domácí produkt	109,9	104	105,3	107,7	104,3	105,8	108,3
Výdaje domácností na spotřebu	107	104,7	106	106,2	103,6	106,5	105,6
Výdaje vládních inst. na spotřebu	106	110,6	104,1	108	108,2	108,9	102,9
Hrubá tvorba kapitálu	102,7	98,2	112,5	108,1	100,8	102,8	111,1
Fixní kapitál	103,8	99,3	108	107,3	100,7	106,6	108,5
Vývoz zboží a služeb	114,8	106,6	120,2	111,11	96,5	107	124
Dovoz zboží a služeb	106,4	106,7	123,4	110	96,1	107,3	120,6

zdroj: MFČR

Jak dokládá tabulka výše, popisující procentní meziroční změny jednotlivých složek HDP, faktorem, který zásadně ovlivňoval konečnou hodnotu HDP po celé sledované období je vývoz zboží a služeb. Export rostl s výjimkou roku 2002, kdy došlo ke zmiňovanému hospodářskému zpomalení, každoročně v průměru přibližně o 11,46%.

3. Státní dluh

Státní, neboli veřejný dluh vzniká akumulací rozpočtových deficitů a je považován za stavovou veličinu. Zvyšuje se akumulací deficitů a k jeho snižování dochází dosahováním rozpočtových přebytků.[12]

3.1. Definice státního dluhu dle Ministerstva financí České republiky¹

Nepodmíněné závazky státu (celkový státní dluh) lze rozdělit:

I. dluh domácí a dluh zahraniční (podle místa vzniku dluhového nástroje)

Domácí dluh je kryt:

státními pokladničními poukázkami pro řízení rozpočtové likvidity

státními pokladničními poukázkami pro financování dlouhodobého dluhu

státními střednědobými a dlouhodobými státními dluhopisy

dalšími domácími instrumenty, např. přímými úvěry.

Zahraníční dluh je tvořen ze:

směnek vydaných k úhradě členství v IBRD a EBRD

půjček od Evropské investiční banky

dalších zahraničních nástrojů.

II. dluh obchodovatelný a dluh neobchodovatelný (podle obchodovatelnosti na finančních trzích)

Obchodovatelný dluh

státní pokladniční poukázky

státní střednědobé a dlouhodobé státní dluhopisy

ostatní zdroje krytí

Neobchodovatelný dluh

Po rozdělení Československa v roce 1993 Česká republika převzala 2/3 bývalých federálních dluhů na knihy státního dluhu. Od vzniku České republiky nevznikly nové tuzemské kategorie netržních závazků.

¹ Ministerstvo financí České republiky : *Definice a měření státního dluhu* [online]. [cit. 2006-03-07]. <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xml/vrsd_definice_sd.html>
STATNI DLUH DLE MFCR, 7.3.2006-03-07

V současnosti je veškerý neobchodovatelný dluh pouze zahraničním dluhem. Do roku 1998 se neobchodovatelný dluh podílel i na domácím dluhu (např. přímý úvěr od centrální banky a přímé úvěry od obchodních bank); ten však byl přeměněn na tuzemský tržní dluh. Zahraniční neobchodovatelný dluh představují především bankovní úvěry od Evropské investiční banky a cizoměnové směnky pro úhradu účasti u IBRD a EBRD, které mají objemově okrajový význam.

3.2 Státní rozpočet

Státním rozpočtem je rozuměna soustava veřejných rozpočtů, která představuje tvorbu a použití centralizovaných peněžních fondů vládou včetně veřejné správy na místních úrovních za určité období (fiskální rok). V rámci této soustavy dochází běžně k přerozdělování, tj. výdaje jednoho rozpočtu jsou příjmem rozpočtu jiného.[5]

3.2.1 Příjmy státního rozpočtu tvoří:

- příjmy neúvěrové, tj. daně a poplatky,
- příjmy úvěrové, tj. půjčky,
- další příjmy tvoří např. přijaté úroky, příjmy z pronájmu majetku, splátky poskytnutých úvěrů, apod.,
- další příjmy, založené na snížení aktiv vlády, jako prodej majetku.[4]

Příjmy neúvěrové

Daň je povinná, nenávratná, neekvivalentní a neúčelová platba do státního rozpočtu a je obvykle pravidelná. Povinnost subjektů platit daně je určena zákonem, zákon též vymezuje způsob výběru každé daně. Neekvivalentnost daní spočívá v tom, že poplatník neoddrží od vlády za své peníze protihodnotu odpovídající jeho podílu na financování veřejného sektoru. Daň je tudíž jednostranným transferem peněz od soukromého sektoru k sektoru veřejnému. Daň je neúčelová, neboť její výnos není určen na konkrétní vládní výdaj, a jednotlivé druhy daní nemají za úkol financovat jednotlivé vládní aktivity.[4]

Daně lze rozdělit např. na:

1/ **Daně přímé**, které jsou vázány k určitému důchodu nebo majetku, a to zejména

- osobní důchodové daně (daně z mezd, z důchodů plynoucích ze samostatné podnikatelské činnosti, z úroků, dividend apod.), dále daň ze zisků podniků,
- různé daně z majetku (dědická a darovací, z pozemků, daň silniční apod.).

2/ **Daně nepřímé** jako zejména

- daň z přidané hodnoty, vypočítaná podle nově vytvořené hodnoty na všech stupních výroby,
- daň spotřební, stanovená pouze pro určité výrobky (alkoholické nápoje, benzín, tabákové výrobky apod.),
- cla

Poplatek je narozdíl od daní dobrovolný, ekvivalentní a účelový, neboť je to cena za službu nebo zboží, které poskytuje veřejný sektor. Výtěžek z poplatků je určen na financování produkce poskytovaných statků. Mezi poplatky tak patří každá platba úřadu, nebo státnímu podniku za službu nebo zboží.[4]

Příjmy úvěrové

Půjčky představují návratné platby ve prospěch veřejných rozpočtů, poskytované jinými subjekty na základě ekvivalence, neboť jim z nich plyne úrok. Půjčky jsou dobrovolné platby a jejich charakteristikou je nepravidelnost. Mohou být účelové, pokud jsou požadovány vládou na nějaký konkrétní výdajový program.

Mezi úvěrové příjmy též patří dotace (granty), plynoucí do jednotlivých veřejných rozpočtů z jiných veřejných rozpočtů, nejčastěji z rozpočtu vyšší úrovně do rozpočtu úrovně nižší.[4]

3.2.2 Výdaje státního rozpočtu

Rozpočtové výdaje lze shrnout do následujících skupin:

- významný podíl představují výdaje sociálního charakteru v podobě transferů domácnostem (podpory, dávky, příspěvky apod.);

- velký podíl zaujímají také vládní nákupy v podobě financování běžných i investičních výdajů ve školství a zdravotnictví. Menší podíl poté nákupy v oblasti veřejné správy, armády, apod.;
- dalšími výdaji jsou subvence podnikům;
- ve spoustě zemí je také významnou položkou vyplacený úrok z veřejného dluhu.[5]

3.3 Rozpočtový deficit

Rozpočtový deficit je množství, o které vládní výdaje převyšují vládní příjmy v daném časovém období. Lze též vyjádřit, že rozpočtový deficit vzniká v okamžiku, kdy je rozdíl vládních výdajů a výnosů z daní větší než nula.[16]

$$\text{Rozpočtový deficit} = \text{vládní výdaje} - \text{výnosy z daní} > 0$$

Na rozpočtové hospodaření státu a výši případného deficitu státního rozpočtu má vliv jednak fiskální politika vlády, jednak výše HDP. Roční výše HDP závisí především na průběhu ekonomického cyklu. K rozlišení dopadu obou vlivů na velikost rozpočtového deficitu slouží odlišení skutečného, strukturálního a cyklického rozpočtového deficitu.

- Za **skutečný rozpočtový deficit** je označován rozdíl mezi skutečně získanými příjmy a provedenými výdaji státního rozpočtu.[12] Skutečný rozpočtový deficit lze také vyjádřit jako součet deficitu strukturálního a cyklického.
- **Strukturální deficit** je deficitem při takové úrovni národohospodářského důchodu, který odpovídá plné zaměstnanosti.[12] Lze jej také označit jako deficit očištěný od vlivu ekonomického cyklu. Strukturální deficit odráží rozhodnutí fiskální politiky.
- **Cyklický rozpočtový deficit** vyjadřuje rozpočtový vliv cyklického vývoje ekonomiky, v jehož důsledku dochází k poklesům reálného produktu a důchodu. Je zároveň roven rozdílu skutečného a strukturálního deficitu.[12] Cyklický deficit se rozšiřuje, když se růst HDP zpomaluje nebo inflace snižuje. V opačném případě, když se růst HDP urychluje nebo inflace zvyšuje dochází ke snižování cyklického deficitu.

4. Vývoj a příčiny vzniku státního dluhu v ČR

Dle Ministerstva financí lze vývoj státního dluhu rozdělit na 3 období, které lze charakterizovat takto:

I. období - stagnace a konsolidace emisní činnosti (1993-1999)

Vznik České republiky se vyznačoval sjednocením právních kompetencí a převzetím závazků z bývalé federace. Česká republika převzala závazky bývalé Československé federace v poměru počtu obyvatelstva, tj. 2/3 závazků. Základní snahou řízení dluhové služby byla snaha o splacení přímých úvěrů České národní banky i obchodních bank, které byly převzaty k datu vzniku republiky, tj. **snaha o úplné oddělení dluhového portfolia státu.**

Řízení dluhové služby v tomto období nemělo příliš velký prostor k rozvoji emisní činnosti. Vydávání státních dluhopisů prostřednictvím aukcí bylo rozšířeno o prodej způsobem syndikátního úpisu (dluhopis s kupónem 14,6%). Na žádost České národní banky byl po dohodě s Ministerstvem financí kladen důraz na vydávání instrumentů peněžního trhu s krátkodobou dobou splatnosti proto, aby vláda napomáhala ve sterilizaci přílivu krátkodobého kapitálu ze zahraničí. Podíl státního dluhu krytého státními pokladničními poukázkami dosahoval dvoutřetinového podílu celého tržního dluhu.

Vzhledem k tomu, že stav státního dluhu v tomto období stagnoval, nemusel být kladen důraz na emise na kapitálovém trhu. Ročně byly vydávány střídavě pouze 4 emise s pěti a dvouletou dobou splatnosti, každá v objemu 5 mld. Kč. Tyto emise byly vlastně "doplňkovými" emisemi základního požadavku koordinace fiskální politiky s měnovou politikou.

V roce 1999 ministr financí rozhodl emitovat státní dluhopisy v zahraničí. Chtěl využít nízkých úrokových sazeb, které doprovázely zavedení eura v Evropské unii. Emise se nakonec neuskutečnila.

II. období - zavedení nové emisní strategie (2000 -2001)

Od 1.1.2000 Ministerstvo financí uplatňuje novou emisní strategii, která klade důraz na jednoduchost a průhlednost emisní činnosti spojenou s efektivní podporou tržní likvidity vydávaných státních dluhopisů. Důvodem pro toto rozhodnutí byla nejen změněná tržní situace, ale především dynamicky rostoucí výpůjční požadavky vlády. Bylo rozhodnuto vydávat emise se splatností 3, 5, 7 a 10 let. Od roku 2001 jsou vydávány emise i s 15-letou dobou splatnosti. Každá emise má dosáhnout minimálně objemu 20 - 30 mld. Kč, a tím přirozeně podpořit tržní likviditu. Technika dosažení tohoto objemu je prováděna aukčním prodejem, kdy je každá emise několikrát znovuotevřena. Bylo rozhodnuto každý měsíc pravidelně uspořádat jednu aukci střednědobých nebo dlouhodobých dluhopisů.

Zavedení nového systému emisní činnosti přijal trh velmi příznivě. Zatímco před rokem 2000 byly na sekundárním trhu obchodovány loty v objemech 1 - 2 mil. Kč, po roce 2000 byla obvyklá velikost lotu 20 mil.Kč. V současnosti činí 50 mil. Kč a více.

Od června roku 2001 začala pracovat Stálá komise pro řízení státního dluhu (SKS). Tento poradní orgán složený z expertů Ministerstva financí a České národní banky se schází zpravidla jednou měsíčně. Jeho úkolem je koordinovat fiskální politiku a politiku řízení státního dluhu s měnovou politikou.

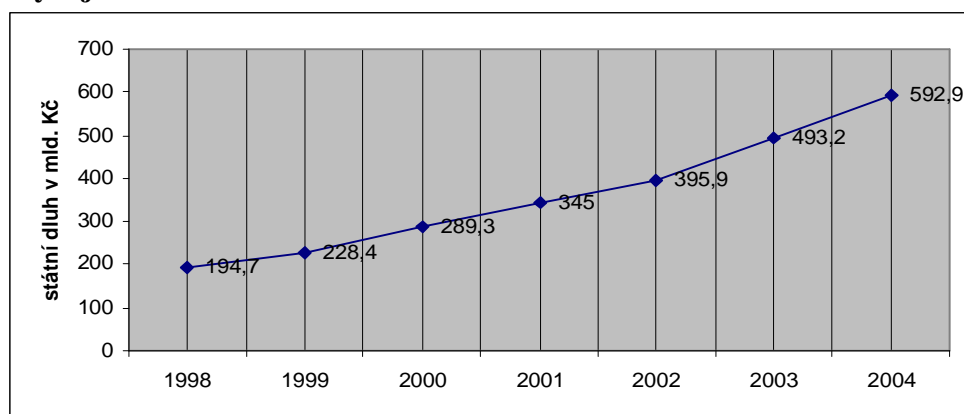
III. období - aktivní řízení státního dluhu (2002 až dosud)

V roce 2002 byly zahájeny kvalitativní změny řízení státního dluhu. Spočívají v aktivním řízení portfolia státních dluhopisů a ve zvýšené podpoře jednotky řízení státního dluhu ze strany vedení ministerstva.

V roce 2002 byl zřízen Úsek řízení rizik. Jeho práce zahrnuje tvorbu celkové strategie státního dluhu i zavedení jeho řízení pomocí základních strategických směrnic. Bylo zahájeno vypracování ISDA smluv s protistranami, které byly využity k řízení tržního rizika realizací plain vanilla úrokových swapů.

Od 1. října 2003 byly organizační struktury státního dluhu zjednodušeny a řízení zefektivněno. Vzniklo samostatné oddělení Řízení státního dluhu, které je přímo podřízeno I.náměstkovi ministra. Tím byla zjednodušena a urychlena akceschopnost dluhové služby. S rostoucím zadlužením státu se zvyšuje nutnost inovací dluhové služby v metodách její práce. Byly zahájeny reverzní aukce na zpětné odkupy státních dluhopisů. V březnu 2004 ministr financí provedl klíčové a strategické rozhodnutí vstupu České republiky v roli emitenta na zahraniční kapitálový trh.

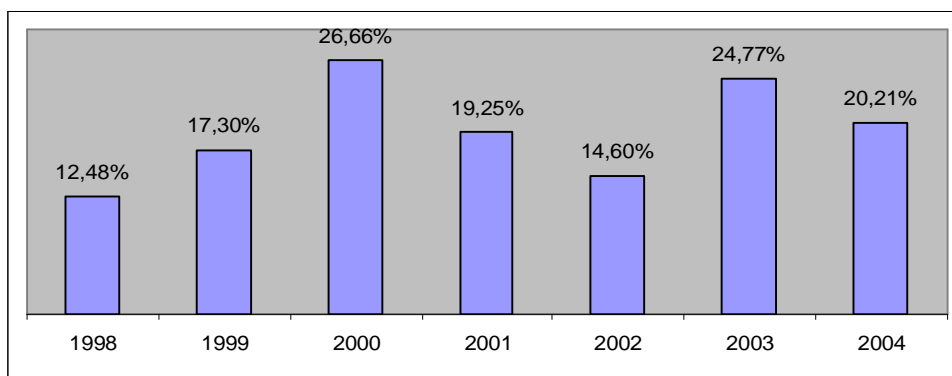
Obr. 2: Vývoj státního dluhu ČR 1998-2004

zdroj: ČSÚ

Z výše uvedeného grafu lze pozorovat, že vývoj státního dluhu ČR má po celé sledované období stoupající tendenci a jeho hodnota v roce 2004 (592,9 mld. Kč) je více než trojnásobkem hodnoty na počátku sledovaného období v roce 1998 (194,7 mld. Kč). Z následujícího grafu je také patrné, že meziroční nárůst státního dluhu byl v rozmezí let 1998 – 2000 stále větší; v roce 1998 to bylo navýšení o 12,48 % oproti roku 1997, následovaný dalším navýšením o 17,30 % v roce 1999 a konečně rok 2000, kdy se státní dluh zvýšil o více než čtvrtinu jeho hodnoty z roku 1999, konkrétně o 26,66 %. V roce 2001 narůstá státní dluh již jen o 19,25 %, což je ale stále téměř pětina hodnoty předešlého roku. Rok 2001 přináší další zlepšení – hodnota meziročního nárůstu klesá na hodnotu 14,60 %, což znamená hodnotu nižší než v roce 1999. Vzápětí se však jeho hodnota opět šplhá k 25% hranici – meziroční nárůst státního dluhu dosahuje v roce 2003 hodnoty 24,77 %. Rok 2004 oproti tomu přináší menší snížení a hodnotou 20,21 % se tak přibližuje hodnotě z roku 2001.

Obr. 3: Meziroční vývoj státního dluhu ČR 1998-2004

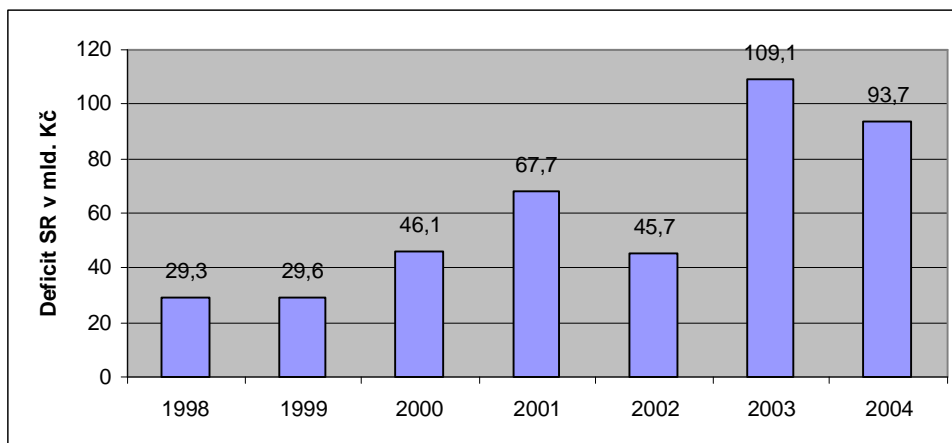

zdroj: ČSÚ

Za hlavní příčinu neustálého narůstání státního dluhu lze označit problém deficitu státního rozpočtu. Ten se prakticky po celé sledované období zvyšuje.

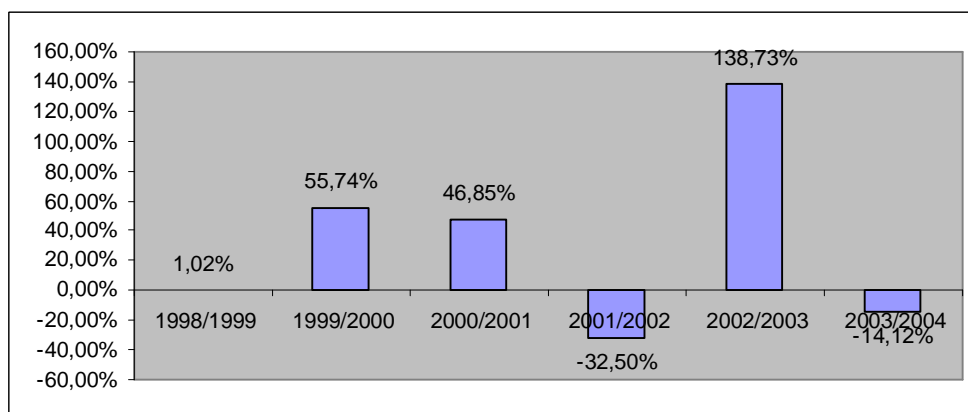
Deficit státního rozpočtu měl v roce 1998 hodnotu 29,3 mld. Kč, kdežto jeho výše v roce 2004 je o 219,8 % vyšší (93,7 mld. Kč). Na počátku sledovaného období, v letech 1998 a 1999 je výše deficitu vyrovnaná tj. v roce 1998 je to 29,3 mld. Kč a v roce 1999 29,6 mld. Kč, což je meziroční nárůst o 1,02%. V roce 2000 se ale hodnota deficitu prudce zvyšuje konkrétně o 55,74 % na 46,1 mld. Kč. Tato tendence pokračuje i následující rok 2001, kdy hodnota deficitu státního rozpočtu roste na 67,7 mld. Kč, tedy další nárůst o 46,85%. Rok 2002 přináší pokles deficitu o 32,50 % na 45,7 mld. Kč, tedy hodnotu nižší než v roce 2000. Rok 2003 oproti tomu přináší opravdu masivní nárůst o 138,73 % na historické maximum 109,1 mld. Kč. Hodnota deficitu na konci sledovaného období v roce 2004 je 93,7 %, což znamená pokles deficitu o 14,12 %.

Obr. 4: Deficit státního rozpočtu ČR 1998-2004

zdroj: ČSÚ

Obr. 5: Meziroční změny deficitu státního rozpočtu v letech 1998-2004

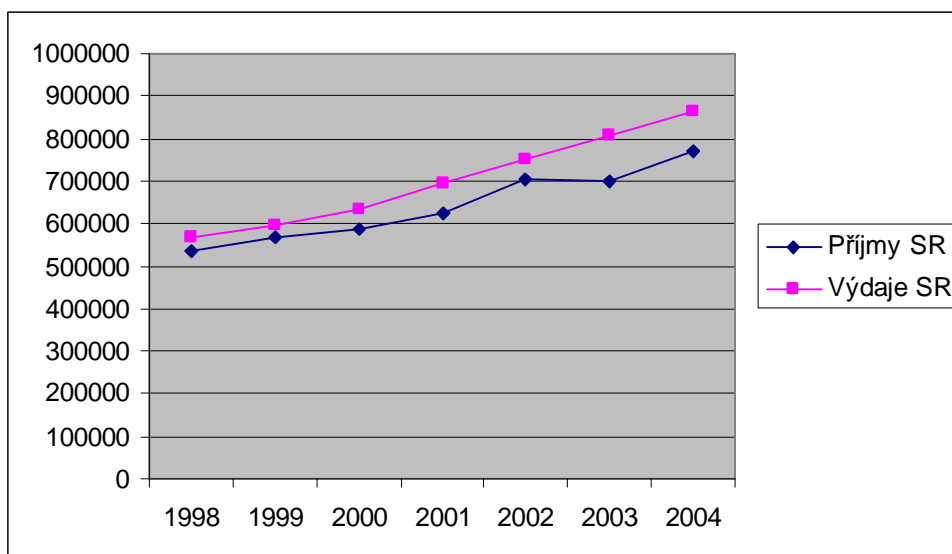

zdroj: ČSÚ

4.1 Příjmy a výdaje státního rozpočtu

Faktorem určujícím velikost případného deficitu státního rozpočtu je velikost příjmů a výdajů státního rozpočtu v příslušném roce. Jak je vidět v níže uvedeném grafu a tabulce, po celou sledovanou dobu dochází ke zvyšování celkových výdajů doprovázených ale i růstem celkových příjmů – s výjimkou roku 2003, kdy se celkové příjmy státního rozpočtu snížily o 5 302 mil. Kč. Jak navíc vyplývá z předešlých grafů po celé sledované období byla hodnota celkových výdajů vyšší než hodnota celkových příjmů státního rozpočtu.

Obr. 6: Vývoj celkových příjmů a výdajů státního rozpočtu 1998-2004 v mil. Kč

zdroj: ČSÚ

Tab. 3 Vývoj celkových příjmů a výdajů státního rozpočtu 1998-2004 v mil. Kč

rok	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Příjmy	537 411	567 275	586 208	626 216	704 967	699 665	769 287
Výdaje	566 741	596 909	632 268	693 920	750 683	808 718	862 891

zdroj: ČSÚ

Jestliže hodnota výdajů státního rozpočtu na počátku sledovaného období činila 566 741 mil. Kč, celkové výdaje v roce 2004 činí již 862 891 mil. Kč, což je nárůst o 52,26 % během šesti let. Je zřejmé, že takováto rozpočtová politika je dlouhodobě neudržitelná a je patrná existence strukturálních problémů – výše deficitů státního rozpočtu nesouvisí s transformačními problémy ani se současnou fází ekonomického cyklu. I přes využívání privatizačních a jiných jednorázových zdrojů dosahují deficity natolik vysokých hodnot, že se stále udržuje relativně vysoké tempo růstu státního dluhu.

4.2 Mandatorní výdaje

Jednou ze složek zásadně ovlivňující celkovou hodnotu výdajů státního rozpočtu a jejich neustálou stoupající tendenci jsou mandatorní výdaje, které se skládají z výdajů vyplývajících ze zákona, které tvoří zejména sociální transfery, platby na penzijní

připojištění, stavební spoření, platby státu do zdravotního pojištění, dluhová služba apod., dále z výdajů vyplývajících z jiných právních norem a z výdajů vyplývajících ze smluvních závazků státu (záruky, transfery mezinárodním organizacím atd.). **Quasi mandatorní výdaje** jsou tvořeny hlavně výdaji na aktivní politiku zaměstnanosti, platy a mzdami v rozpočtové sféře, výdaji na obranu a předurčenými kapitálovým výdaji.

Tab. č. 4 Vývoj celkových mandatorních výdajů jako % na výdajích státního rozpočtu (bez OSFA)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Mandatorní výdaje	52,90%	52,10%	53,10%	53,50%	54,40%	52,75%	52,52%*
Quasi-mandatorní výdaje	22,20%	22,60%	22,30%	26,60%	25,00%	23,50%	22,30%
Celkem z výdajů SR	75,15	74,70%	75,40%	80,10%	79,40%	76,25%	74,82%

zdroj: MFČR

Podíl těchto výdajů jak je patrné z výše uvedené tabulky se dlouhodobě pohybuje okolo 80 % z celkových příjmů státního rozpočtu, což mimo jiné znamená že na financování nejrůznějších důležitých projektů (např. výstavba dálnic) a rozvoj státem poskytovaných služeb zůstává státu podstatně méně prostoru.

Mandatorním výdajům dominují sociální transfery, zejména potom výplaty penzí, tzn. dávky důchodového pojištění. Ty jako jednoznačně nejvyšší položka zákonných mandatorních výdajů vzrostly z hodnoty 165 439 mil. Kč na počátku sledovaného období v roce 1998 na hodnotu 230 897 mil. Kč v roce 2004. Z následující tabulky je pak patrná jejich stálá stoupající tendence.

Tab. č. 5 Vývoj výplaty dávek důchodového pojištění (mil. Kč)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Výplaty penzí	165 439	177 069	185 966	200 135	212 555	225 833	230 897

zdroj: ČSÚ

Jak dodává dokument Mandatorní výdaje státního rozpočtu jako riziko vnitřní nerovnováhy české ekonomiky[3], zpracovaný Českým statistickým úřadem, bez reformy veřejných financí hrozí dle regresní analýzy, že tempo růstu mandatorních i quasi mandatorních výdajů bude nadále pokračovat a v roce 2008 lze očekávat hodnotu

zákoných mandatorních výdajů cca. 531 mld. Kč a hodnotu quasi mandatorních výdajů na cca 233 mld. Kč.

V důvodové zprávě ke koncepci reformy veřejných rozpočtů[1] dále Ministerstvo financí uvádí, že současné rozpočtové potíže nejsou způsobeny úhradou nákladů transformace v podobě transferů vynakládaných státním rozpočtem a FNM do tzv. transformačních institucí (finanční skupina České konsolidační agentury a Česká inkasní, s.r.o.) na pokrývání jejich ztrát.

Pokud se zaměříme na srovnání mimořádných výdajů (dotace transformačním institucím) s mimořádnými příjmy (především příjmy z privatizace) lze vysledovat, že až na výjimku roku 1998, byly mimořádné privatizační příjmy vždy vyšší než skutečně realizované náklady v podobě dotací. Navíc celková suma mimořádných příjmů je ve sledovaném období podstatně vyšší než celková suma mimořádných výdajů.

Tab. 6: Mimořádné příjmy a výdaje veřejných rozpočtů v letech 1998-2002

(mld. Kč)	Privatizace	Dotace TI	Rozdíl (priv. - TI)
1998	15,5	18,4	-2,9
1999	26	7,6	18,4
2000	20,5	20,1	0,4
2001	59,9	51,1	8,8
2002	126,6	64	62,6
CELKEM	248,5	161,2	87,3

zdroj: Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných výdajů

5. Reforma veřejných financí

O potřebě reformy veřejných financí se zmiňuje již programové prohlášení vlády České republiky ze srpna roku 1998, kde v kapitole Veřejné finance uvádí²: *V oblasti veřejných financí bude vláda usilovat o dlouhodobě vyrovnanou soustavu veřejných rozpočtů. Zároveň vláda připraví nezbytnou reformu systému veřejných financí. Pro reformu soustavy veřejných financí vláda navrhne základní právní rámec, definovaný novými rozpočtovými pravidly pro stát, regiony i obce. Integrovanými součástí rozpočtů budou několikaleté rozpočtové výhledy. Zcela nezbytné je korektně stanovit výši státního dluhu a jednoznačná pravidla pro jeho obsluhu, stejně jako v rámci inventarizace současné hospodářské situace ČR kvantifikovat rozsah tzv. skrytého, věcného zadlužení ekonomiky, spočívajícího zejména v dlouhodobé podkapitalizaci veřejné infrastruktury. Zásadním prvkem reformy veřejných financí bude reforma daňové soustavy.*

Následující vládní programové prohlášení ze srpna 2002[15] se zmiňuje o tom, že vláda zahájí širokou diskusi o reformě veřejných financí tak, aby saldo veřejných rozpočtů v roce 2006 nepřekročilo hodnotu v rozmezí 4,9- 5,4% HDP. Detailněji popisuje reformu tak, že bude založena především na následujících zásadách: Do konce roku 2002 vláda připraví a schválí střednědobý rozpočtový výhled na čtyřleté období tak, aby se počínaje rokem 2005 podíl schodku státního rozpočtu na hrubém domácím produktu snižoval. Výhled zároveň stanoví závazné limity výdajů kapitol státního rozpočtu, včetně resortně příslušných státních fondů na celé funkční období této vlády. Tyto limity budou respektovány při přípravě a realizaci strategických dokumentů, týkajících se vývoje jednotlivých resortů. Vláda tak uplatní tolik potřebný princip víceletého rozpočtování jako závazný postup přípravy rozpočtu. S ohledem na cíle dlouhodobé stabilizace veřejných rozpočtů při současném zachování kvality veřejných služeb a udržení sociální soudržnosti bude kladen důraz na programově orientovanou strukturu kapitol státního rozpočtu.

V prosinci 2002 vzniká Koncepce reformy veřejných rozpočtů, zpracovaná Ministerstvem financí a posléze předložená vládě. 23. června 2003 byla usnesením č. 624/2003 schválena. Makroekonomická predikce z července 2003[10] dodává, že reforma bude realizována

² *Programové prohlášení vlády Miloše Zemana (1998).* [online]. [1998]. [cit. 2006-04-27]. <<http://wtd.vlada.cz/scripts/detail.php?id=2441>> s. 6-7

jako souhrn opatření na příjmové a výdajové straně veřejných rozpočtů s těžištěm na straně výdajů.

5.1 Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných rozpočtů

Úvodní částí důvodové zprávy koncepce reformy veřejných rozpočtů je kapitola současný stav veřejných rozpočtů, která konstatuje, že *současná rozpočtová politika, dlouhodobě poznamenaná vysokou úrovní deficitů veřejných rozpočtů, je dlouhodobě neudržitelná.*³ Zmiňuje existenci strukturálních problémů, následně odmítá tvrzení, že by nárůst deficitů byl způsoben transformačními náklady, ale že je hlavně způsoben růstem mandatorních výdajů a to především těch, které mají sociální charakter a jejich váhy ve veřejných rozpočtech. Dále hovoří o tom, že Česká republika velmi rychle ztrácí dobrou fiskální pozici, a že fiskální deficit ČR je jedním z nejhorších ze zemí ucházejících se o členství v EU.

Následující část popisující zkušenosti s fiskální reformou uvádí, že krátkodobě se mohou vyskytnout určité negativní makroekonomické projevy jako např. dočasné mírné oslabení dynamiky ekonomického růstu. Následně dodává, že tyto negativní projevy mohou být tlumeny řadou dílčích pozitivních vlivů jako jsou střednědobé přínosy pro vyšší hospodářský růst

a stabilnější ekonomické prostředí. Dále uvádí, že úspěšné jsou takové strategie, které se soustředí zejména na výdajovou stranu veřejných rozpočtů, než ty které se věnují příjmové straně a to zvýšení složené daňové kvóty. Následně konstatuje, že složená daňová kvóta v české ekonomice je nadprůměrná a dokládá, že ve srovnání se zeměmi na podobném stupni ekonomického rozvoje je míra zdanění na velmi vysoké úrovni. Udává také, že určitým oblastem by měla být věnována zvýšená pozornost:[1]

- **Reakce na příčiny potíží a nikoliv na jejich vnější projevy.** Nebylo by tedy správné řešit situaci pouze rozpočtovými škrty nebo zvýšením daňové zátěže.
- **Optimální struktura reformních opatření a jejich správné časování.** Je důležité nejít cestou „nejmenšího odporu“ a věnovat se nadměrnému zvyšování daňové zátěže, nebo šetřit na investičních výdajích. Tento postup sice může v krátkém

³ Ministerstvo financí České republiky *Koncepce reformy veřejných rozpočtů: rozpočtový výhled 2003 – 2006.* [Praha] 2003 tisk. s. 12

období vést k určitým úsporám, ale následně dochází ke zhoršení podmínek pro potencionální hospodářský růst. Řada zemí se také rozhodla pro dvoufázový postup reformy: v první fázi dochází k reformě příjmové strany, která má poměrně rychlý, většinou však pouze dočasný efekt v praxi. Následují poté změny na výdajové straně, které se však projeví až v delším období.

- **Revize institucionálního rámce, ve kterém se realizují veřejné rozpočty.** Je nezbytné, aby se institucionální systémové reformní kroky, ač nepřinášejí bezprostřední efekt, neodsouvaly do druhého sledu, snižování váhy těchto změn v rámci celé reformy dříve či později znehodnotilo efekt ostatních provedených kroků.
- **Široká politická podpora.** Reforma bude představovat vzhledem k rozsahu strukturálních fiskálních obtíží dlouhodobý proces, jež rozhodně musí pokračovat i po volbách roku 2006. Je tedy nezbytné aby se podařilo dosáhnout co nejširšího politického konsensu ohledně základních způsobů provedení a parametrů celé reformy.
- **Spolupráce.** Je důležité, aby odpovědnost za reformu neneslo jen Ministerstvo financí, ale celá vláda, jedině tak lze nalézt potřebné úspory a zároveň vytvořit prostředí pro realizaci vládních výdajových priorit.

Nejobsáhlejší a nejdůležitější kapitolou je Návrh konceptu fiskální reformy v ČR do roku 2006.

Ta uvádí, že dlouhodobým cílem české fiskální politiky je směřování veřejných financí k vyrovnanému hospodaření. Cílem předloženého materiálu je navrhnout takovou fiskální reformu, která povede ke snižování podílu schodku veřejných rozpočtů na HDP při zachování sociální soudržnosti a kvality veřejných služeb.

Reforma bude koncipována jako souhrn opatření na výdajové a příjmové straně veřejných rozpočtů. Zásadní problém ale spočívá na výdajové straně – z tohoto důvodu se bude reforma týkat hlavně úspor výdajů. Reforma považuje za rozumný kompromis pro první etapu poměr příjmových ku výdajovým opatřením 1:2 až 1:3. Úspory na výdajové straně by tak měly zajistit 66 – 75 % objemu aktivních opatření. Zmiňuje také, že praktický dopad v rozpočtové rovině by se měl projevit až počátkem roku 2004, a že reforma sice

operuje v horizontu do roku 2006, ale že je nezbytné, aby dlouhodobý proces, jakým reforma je, následně pokračoval.

Následuje fiskální výhled do roku 2006 za předpokladu, že nedojde k žádné změně na výdajové ani příjmové straně – tzv. autonomní, neboli pasivní scénář. Ten uvádí, že při absenci fiskálních reforem lze očekávat deficity veřejných rozpočtů okolo 8 % HDP. Zároveň se podíl veřejného dluhu k HDP zvýší z dnešní hodnoty 30 % na 48 % v důsledku vysokých deficitů. Uvedené údaje poté vystihuje následující tabulka.

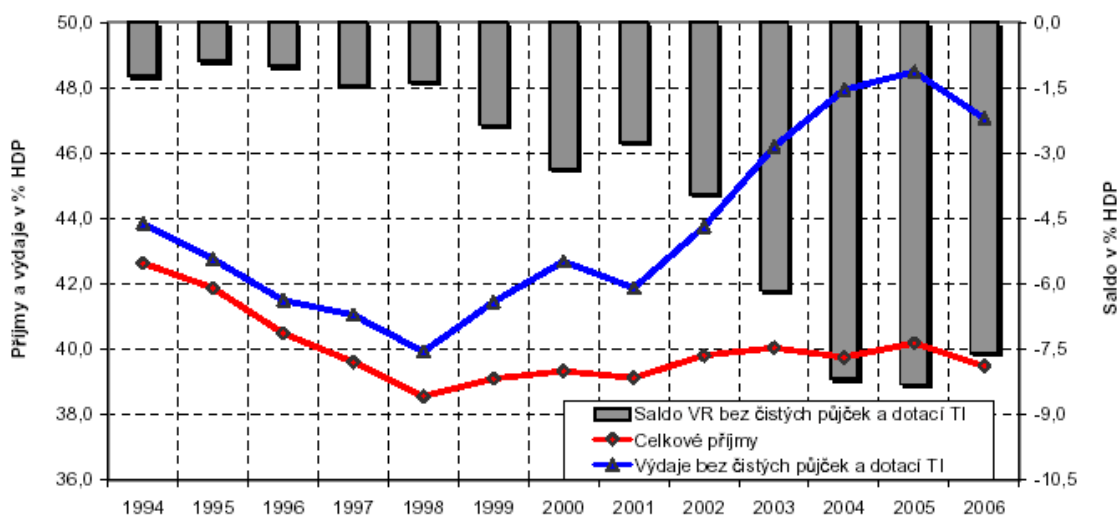
Tabulka 7: Veřejné rozpočty. pasivní scénář (mld. Kč)

	2002	2003	2004	2005	2006
Příjmy (bez splátek půjček)	906	948	1000	1082	1153
Výdaje (bez půjček, garancí a dotací TI)	995,5	1094	1206	1305	1375
Saldo VR	-89,5	-146	-206	-223	-221
Saldo VR (% HDP)	-3,9	-6,2	-8,2	-8,3	-7,6

zdroj: Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných výdajů

Níže uvedený graf poté zobrazuje rostoucí tendenci výdajů a rozevírajících se nůžek mezi příjmy a výdaji, spolu s nárůstem deficitu veřejných rozpočtů.

Obr. 7: Příjmy, výdaje a deficit veřejných rozpočtů v % HDP - pasivní scénář

zdroj: Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných výdajů

Pokud se zaměříme na problém deficitu státního rozpočtu, tak jeho hodnoty se v „očistěném“ vyjádření pohybuje na úrovni blízko 6 % HDP (konkrétně 5,9 % HDP v roce 2004, 6,1 % HDP v roce 2005 a 5,4 % HDP v roce 2006). V metodice dosud používané pro

sestavení státního rozpočtu se jeho deficity v letech 2004 – 2006 pohybují dokonce na úrovních 7,3 %, 7,6 % a 6,3 % z HDP. Údaje jsou patrné z tabulky č. 8.

Tabulka 8: Veřejné rozpočty. pasivní scénář (mld. Kč)

	2002	2003	2004	2005	2006
1a. Celkové příjmy	696,8	681	717	778	831
1b. Příjmy (bez splátek půjček a dotací z FNM)	652,2	675	714	777	831
2a. Celkové výdaje	742,5	800	900	984	1016
2b. Výdaje (bez půjček, garancí a dotací TI)	691,8	767	862	941	988
3a. Saldo SR (metodika sestavování SR)	-45,7	-119	-183	-206	-185
3b. Saldo SR (metodika pro fiskální cílení)	-39,5	-92	-148	-164	-157
4a. Saldo SR (% HDP)	-2	-5	-7,3	-7,6	-6,3
4b. Saldo SR (% HDP)	-1,7	-3,9	-5,9	-6,1	-5,4

Pozn.: Řádky označené písmenem „a“ následujícím po číslici vyjadřují rozpočtové ukazatele v metodice užívané dosud pro předkládání návrhu státního rozpočtu, řádky označené písmenem „b“ následujícím po číslici vyjadřují ukazatele v „očistěné“ metodice.

zdroj: Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných výdajů

Část věnující se pasivnímu scénáři uzavírá konstatování: *pokud se vláda neodhodlá nyní k razantní reformě veřejných financí, finanční trhy si ji dříve nebo později vynutí samy, ale za cenu vysokých makroekonomických ztrát.*⁴

Naproti tomu aktivní scénář si klade za cíl dosažení následujících hodnot: deficit veřejných rozpočtů v roce 2006 by měl dosáhnout 4,0 % HDP, pokles deficitu veřejných rozpočtů má být dosažen především snižováním deficitu státního rozpočtu a státních fondů, při neměnném deficitu ostatních složek vlády. Samotný deficit státního rozpočtu pro rok 2006 má dosáhnout hodnoty 2,0 % HDP.

Aktivní opatření na straně příjmů

Reforma veřejných financí je v oblasti daňových příjmů naplněna následujícími opatřeními:

- **Daň z přidané hodnoty.** Dojde ke snížení hranice obratu pro povinnou registraci k DPH z hodnoty 3 mil. Kč postupně na 1 mil Kč. K 1. lednu 2004 poté dojde k přesunu části zboží a služeb ze snížené 5 % do základní 22 % sazby.

⁴ Ministerstvo financí České republiky *Koncepce reformy veřejných rozpočtů: rozpočtový výhled 2003 – 2006.* [Praha] 2003 tisk. s. 41

- **Spotřební daně.** V této oblasti bude přijata zcela nová právní úprava obsahující např. kroky vedoucí k dosažení 57 % daňového zatížení cigaret do konce roku 2006. Taktéž dojde ke zvýšení sazeb na minimální úroveň sazeb platných v EU u komodit, kde je tato sazba pod touto úrovní. Správa těchto daní bude následně zajišťována výhradně celní správou.
- **Daň z příjmu.** Sazba daně z příjmu právnických osob bude rovnoměrně snižována až na hodnotu 24 % k 1. lednu 2006. Zdaňování fyzických osob nedozná v období let 2004 – 2006 významnějších změn- nedojde např. ani k valorizaci odečitatelných položek, či sazebních pásem. Jediné navýšení se bude týkat odečitatelné položky na děti, která bude zvýšena o 2000 Kč.
- **Daň z nemovitosti.** S účinností od 1. ledna 2005 dojde k převedení daně z nemovitosti v plném rozsahu na hodnotový princip, při současném posílení pravomocí obcí při stanovení výše této daně.
- **Daň z převodu nemovitosti** bude s účinností od 1. ledna 2004 splatná ve lhůtě pro podání daňového přiznání. Zároveň dojde k jejímu snížení z 5 na 3 % a ke zrušení některých osvobození.
- **Správa daní.** Nová procesní úprava, tzv. daňový řád zastřeší daně a daňová řízení. Zároveň bude zavedena povinnost evidovat platby v registračních pokladnách pro podnikatele, inkasující platby na tržištích a ve stánkovém prodeji. Pro neplátce DPH dojde ke zjednodušení účetnictví.
- **Sociální a zdravotní pojistné.** Vyměřovací základ OSVČ pro oba druhy pojistného bude postupně zvyšována v letech 2004 – 2006 ze současné hodnoty 35 % na 50 %.
- **Modernizace daňové a celní správy.** Jejím hlavním cílem je zvýšení účinnosti správy daní, efektivity výběru daní a dosažení stavu, kdy celní a daňová správa budou odpovídat standardům EU.

Veškerá opatření na příjmové straně by měla celkově za období let 2004 – 2006 znamenat výnos pro státní rozpočet cca 62,7 mld. Kč. To dokládá následující tabulka:

Tab. 9: Fiskální dopady příjmových opatření na státní rozpočet (mld. Kč)

	2004	2005	2006	Celkem
DANĚ celkem	20,8	22,7	16,5	60,1
daň z přidané hodnoty	10,7	17,2	18,1	46
spotřební daně	11,8	14,5	17,5	43,8
daň z příjmů právnických osob	-4,1	-8,7	-15,7	-28,5
daň z příjmů fyzických osob *)	-2,4	-1	-0,8	-4,2
ostatní majetkové daně	4,8	0,7	-2,6	2,9
POJISTNÉ celkem	-1	0,8	2,8	2,6
DANĚ A POJISTNÉ CELKEM	19,8	23,5	19,3	62,7

*) Ve výnosu této daně se promítají vlivy jiných reformních opatření, zejména v platové oblasti ve veřejném sektoru a zvýšení pojistného pro OSVČ

zdroj: Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných výdajů

Tabulka č. 10 poté dokumentuje celkový vliv opatření na veřejné rozpočty celkem. Zároveň je zřejmé, že i po implementaci aktivních příjmových opatření by v rozmezí let 2004 – 2006 mělo dojít ke snížení daňové kvóty.

Tab. 10: Celkový odhad dopadu změn v oblasti daní a pojistného na veřejné rozpočty

	2004	2005	2006
Daně (mld. Kč)	23,4	29	20,4
Pojistné na sociální a zdravotní pojištění (mld. Kč)	-1,6	0,4	2,5
Daňová kvóta (% z HDP)	22,40%	22,90%	22,10%
Složená daňová kvóta (% z HDP)	40,00%	40,60%	39,70%

Pozn.: daňové kvóty vycházejí z metodiky OECD

zdroj: Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných výdajů

Aktivní opatření na straně výdajů

Vláda se zavázala racionalizovat mandatorní výdaje při důrazu na programově orientovanou strukturu kapitol státního rozpočtu. Některá přijatá opatření budou mít přímý kvantifikovatelný efekt do bilance střednědobého výhledu na roky 2004 – 2006, zatímco fiskální přínos jiných opatření se objeví až s jistým časovým zpožděním.

Následuje výčet opatření jejichž dopad by se měl projevit již ve střednědobém období do konce roku 2006.

Důchody

Základní systém důchodového pojištění je dlouhodobě finančně neudržitelný a musí nezbytně projít zásadní reformou.⁵

I po roce 2006 bude docházet ke zvyšování věkové hranice pro odchod do důchodu – až do dosažení hodnoty 63 let pro muže i ženy. Úspory z výdajů současně se zvýšením příjmů, související s tímto opatřením lze ale očekávat až po roce 2008. Pro předčasný odchod do důchodu přestane platit dočasné krácení důchodu, dojde k jeho trvalému krácení. Zároveň bude provedena redukce hodnocení doby studia pro důchodové pojištění. Zvyšování důchodů v rozmezí let 2004 – 2006 bude probíhat dle růstu spotřebitelských cen, 1/3 růstu reálné průměrné mzdy, přičemž relace průměrného důchodu k průměrné mzdě neklesne do roku 2006 pod 40 %.

Odhady dopadu vládních nařízeních o zvyšování důchodů k 1. lednu 2004 až 2006 činí (v mld.Kč):

	2004	2005	2006
Dopad valorizace	5,5	9,5	14,5
Snížení výdajů na důchody proti autonomnímu scénáři	2,5	4,8	1,3

zdroj: Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných výdajů

Nemocenské pojištění

Systém nemocenského pojištění vyžaduje zásadní reformu s revizí jeho základních parametrů s účinností od 1.1. 2005. cílem změn má být především zabránění zneužívání fungování systému, čímž by mělo dojít také ke snížení délky a četnosti pracovní neschopnosti. Zároveň dojde k prodloužení rozhodného období pro určení vyměřovacího základu ze stávajících 3 na 12 měsíců. Současně se navrhuje redukce vyměřovacího základu pro dobu prvních 14 dnů nemoci ze 100 na 90 % a pro první tři kalendářní dny nemoci snížení výše nemocenských dávek na 25 % denního vyměřovacího základu.

Očekávané snížení výdajů v mld. Kč je pak uvedeno níže:

	2004	2005	2006
Nezvyšování redukčních hranic, resp. vliv nového zákona	0,78	1,82	3,14
Prodloužení rozhodného období	0,91	1,01	0,8
Redukce započitatelného příjmu za prvních 14 dnů nemoci	1,09	1,13	1,16
Snížení dávky za první 3 dny	1,28	1,25	1,3

zdroj: Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných výdajů

⁵ Ministerstvo financí České republiky *Koncepce reformy veřejných rozpočtů: rozpočtový výhled 2003 – 2006*. [Praha] 2003 tisk. s. 55

Podstatné snížení výdajů lze poté očekávat snížením nemocnosti a omezením zneužívání pracovní neschopnosti. Odhady těchto úspor lze očekávat v hodnotách okolo 2 až 2,3 mld. Kč ročně v letech výhledu.

Dávky státní sociální podpory a sociální péče

Dávkové systémy projdou rychlou a hlubokou reformou, jejíž podstatou bude intenzivnější cílení dávek na skutečně sociálně potřebné a odstranění prvků, které odrazují od aktivního přístupu k řešení sociální situace. Redukce a revize dávek státní sociální podpory a sociální péče bude podmíněna revizí a rekonstrukcí životního minima. Zvláštním zákonem budou upraveny dávky, u kterých je nárok podmíněn zdravotním handicapem. Od roku 2004 poté dojde k řadě dílčích změn jako např. ke zrušení příspěvku na dopravu, u příjemců dávek - OSVČ se uplatní koncept minimálního fiktivního příjmu ve výši 50 % průměrné mzdy při posuzování nároku na dávku. Od těchto dílčích opatření lze očekávat úspory ve výši 1 až 1,7 mld. Kč v letech 2005 a 2006. Částky životního minima budou v letech 2004 až 2006 zvyšovány k 1. lednu vládním nařízením v minimálním rozsahu určeném zákonem, tj. podle růstu úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem.

Veřejné zdravotní pojištění

Obdobně jako důchodový systém projde tato oblast reformou i proto, že nákladnost systému poroste s procesem stárnutí populace. Je nezbytné aby celý systém dosáhl větší finanční vyváženosti a soběstačnosti. Regulace a optimalizace se taktéž dotkne sítě lůžkových zdravotnických zařízení, která je v současné době předimenzována. Postupně dojde v letech 2004 - 2006 ke zvýšení vyměřovacího základu pro OSVČ pro odvod pojistného na zdravotní pojištění ze současných 35 na 40 %, 45 na 50 % průměrné mzdy v národním hospodářství. V následujících třech letech, tedy do roku 2006 dojde k valorizaci plateb státu ze státního rozpočtu do systému veřejného zdravotního pojištění jen podle míry inflace.

Státní podpora stavebnímu spoření

Příspěvek podpory státu na stavební spoření činí doposud 25 % z roční naspořené částky, maximálně však 4 500 Kč (v průměru je to ale jen cca 2 700 Kč). Tyto výdaje státního rozpočtu trvale a strmě rostou. Připravovaná reforma proto počítá s následujícími kroky, které byly posléze aplikovány do zákona o stavebním spoření, platným od 1. ledna 2004:

- a) snížení procentní sazby státní podpory z 25 % na 15 % z ročně uspořené částky, a to současně se zvýšením podporovaného maxima z 18 000 Kč na 20 000 Kč,
- b) prodloužení dosavadní pětileté vázací lhůty na 6 let,
- c) poskytování státní podpory účastníkům – fyzickým osobám počínaje rokem, kdy účastník dosáhne 15 let věku (alternativně jen 12 let),
- d) zrušení možnosti převodu uspořené částky přesahující 20 000 Kč v jednom roce do následujícího roku spoření z hlediska posuzování nároku účastníka na státní podporu.

zdroj: Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných výdajů

Je zároveň patrné, že žádnou z těchto změn nelze aplikovat retroaktivně, tudíž státní rozpočet ponese ještě v následujícím roce důsledky silného mediálního tlaku na uzavření smlouvy ještě v době platnosti současné výhodnější verze zákona. Celkový efekt těchto úspor je odhadován na cca 60 – 65 mld. Kč za dobu deseti let, tj. do roku 2013. I přes všechny tyto změny by ale stavební spoření mělo zůstat s roční výnosností přes 6 % nadále atraktivní, tudíž novela by neměla způsobit nestabilitu systému.

Následující tabulka poté uvádí předpokládaný vývoj úspor:

Tab. č. 11: Objem státní podpory stavební v pasivním a aktivním scénáři

Rok / Objem státní sociální podpory (v mld. Kč)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Σ
bez změny zákona	11,1	13,5	14,6	15,1	15,6	15,6	15,6	15,6	15,6	15,6	15,6	15,6	179
po novele zákona	11,1	13,5	16,1	14,8	13,2	11,5	9,7	7,9	5,1	4,5	4,5	4,5	116
Odhady efektů	0	0	1,5	-0,3	-2,4	-4,1	-5,9	-7,7	-10,5	-11,1	-11,1	-11,1	-62,7

zdroj: Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných výdajů

Platy a personální opatření ve veřejném sektoru

Vzhledem k tomu, že celkové výdaje na platy pracovníků organizačních složek státu a příspěvkových organizací a související odvody představují přibližně pětinu celkových

výdajů státního rozpočtu je reforma této oblasti nezbytná. Opatření se realizují dvěma základními cestami, a to jednak moratoriem na růst počtu zaměstnanců ústředních orgánů státní správy v roce 2003 a následně snižováním počtů zaměstnanců ústředně řízené správy, a dále implementací zákona o státní službě a 16ti třídního platového systému při limitovaném rozpočtovém dopadu těchto změn. Tyto opatření mají mít následující charakter: mělo by dojít ke snížení celkového počtu pracovníků v ústředně řízených veřejných službách v rozmezí let 2004 – 2006 o 6 % celkem. V těchto orgánech bude uplatněn stop stav současného stavu pracovníků. Všechny změny se budou opírat o výsledky personálních a organizačních auditů, které by měly být provedeny nejpozději do konce roku 2004. Definitivně se rozhodne o zavedení tarifního systému, prostředky na zvýšení platů budou v intencích potřeby fiskální konsolidace. Zároveň pro období let 2004 – 2006 platy ústavních činitelů, soudců, státních zástupců a dalších funkcí zůstanou na současné výši.

Následující tabulka poté shrnuje dopady výše zmíněných opatření na státní rozpočet:

Tab. č. 12: Fiskální dopad navrhovaných výdajových opatření na státní rozpočet (mld. Kč):

	2004	2005	2006	Celkem
Aktivní výdajová opatření dohodnutá koalicí celkem	25,4	43,5	52,6	121,5
Důchody - parametrické změny	-0,1	-0,1	0	-0,2
Důchody - tempo valorizace	2,5	4,8	1,3	8,6
Nemocenské dávky	6,1	7,4	8,7	22,2
Státní sociální podpora	0,1	0,5	0,7	1,3
Dávky sociální péče	0,3	0,4	1	1,7
Stavební spoření	-1,5	0,3	2,4	1,2
Platy - 16 třídní systém jen s dopadem 5 mld. Kč; Platy - pokles stavu zaměstnanců v OSS a PO o 2% ročně	14,2	23,2	28,5	65,9
Platy - moratorium na zvyšování počtu pracov. v ústředích OSS	0,8	0,8	0,8	2,4
Platy - zachování platů ústavních činitelů na úrovni roku 2003	0,1	0,1	0,1	0,3
Platy - VŠ, církev. a soukromé školy nárůst jako v ostatním státním sektoru	1,1	1,6	1,8	4,5
<i>Snížení výdajů na dluhovou službu při nižším deficitu</i>	1,8	4,5	7,3	13,6

zdroj: Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných výdajů

Odhadovaná výše úspor během následujících tří let se tak pohybuje okolo hodnoty 121,5 mld. Kč.

6. Další návrhy řešení problematiky státního dluhu

V následných opatřeních se pokusím o shrnutí návrhů, které by mohly vést k řešení současné situace nárůstu státního dluhu.

Reforma veřejných financí jako dlouhodobý proces

Zásadním bodem nápravy stavu veřejných financí v České republice je fakt, že tento proces je dlouhodobý, tzn. není možné, aby veškeré reformní kroky skončily s dokumentem Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných rozpočtů, vytvořeným Ministerstvem financí. Je zřejmé, že rozhodující část reformy bude nucena provést vláda vzešlá z voleb v červnu 2006 a lze tedy tvrdit, že nejdůležitějším faktorem bude fakt, jak se příští vláda postaví k doposud provedeným reformám a jak na ně naváže reformami vlastními.

Mandatorní výdaje

Je zřejmé, že zásadním problémem současné fiskální politiky České republiky je výdajová strana veřejných rozpočtů, především potom mandatorní výdaje, které spolu s quasi mandatorními výdaji tvoří dlouhodobě cca 80 % veškerých výdajů státního rozpočtu. Zásadně se na objemu mandatorních výdajů poté podílejí sociální transfery obyvatelstvu a to především důchody. Je důležité zmínit, že navzdory celkovému stárnutí populace, kdy v současné době žije v České republice 13 % lidí nad 65 let – v roce 2030 je odhadovaný podíl již 25 %, není takový vývoj nezbytný. Reforma veřejných financí počítá s tím, že důchody budou růst pouze dle růstu spotřebitelských cen, 1/3 růstu reálné průměrné mzdy a zároveň by relace průměrného důchodu k průměrné mzdě neměla klesnout pod 40 %. Zde je možnost pro další úspory. Dle doporučení Světové banky[13] je možná valorizace důchodů jen na základě výše inflace. Uvádí, že tento krok by znamenal opravdu podstatné úspory, snížení o jeden procentní bod, znamená 1,8 mld. Kč v cenách roku 2000. Další výhodou této cesty je skutečnost, že jde o trvalý zdroj úspor. Problémem snižování penzí je politická průchodnost – právě zmiňované stárnutí populace znamená také více starších voličů, které tato myšlenka příliš neosloví.

Odlisný způsob nabízí The Economist: [2] Pokud vláda přehodnotí přístup k financování penzí a odlehčí mandatorním výdajům, tím, že podpoří soukromé a dobrovolné důchodové spoření. Problémem tohoto řešení je ale to, že ne všichni jsou ochotni nebo schopni adekvátního spoření. Nejzásadnějším krokem je prodloužení doby odchodu do důchodu. Vládní reforma veřejných financí počítá s prodloužením důchodového věku postupně na 63 let. Doporučení Světové banky ale hovoří o tom, že lze postupovat až na hodnotu 65 let, což znamená další možnost úspor. Jen malému počtu lidí se ale zamlouvá myšlenka pozdějšího odchodu do důchodu, může být ale nezbytné zabránit tomu, aby proces stárnutí populace znamenal zkázu veřejných financí.

Dalším problémem sociálních transferů jsou dávky státní sociální podpory a sociální péče. Podstatou tohoto problému je fakt, že výše dávek je srovnatelná a někdy i vyšší než průměrná mzda, což nemotivuje lidi k práci, či jejímu aktivnímu hledání. Otázkou také zůstává výše životního minima, kterou by bylo vhodné přehodnotit s ohledem na odlisný vývoj cen bydlení a základního spotřebního zboží. Je možné také diferencovat životní minimum dle regionů, jelikož životní náklady a příjmy se v jednotlivých částech České republiky značně liší.

Opatření na příjmové straně

Za možné řešení problému narůstajících deficitů státního rozpočtu rozhodně nelze považovat zvýšení příjmů státního rozpočtu – složená daňová kvóta nepřetržitě od roku 2000 roste a Česká republika je státem se 17. nejvyšším daňovým zatížením na světě. Je tedy více než zřejmé, že pro případné zvyšování daňové zátěže, resp. složené daňové kvóty téměř nezbývá prostor. Je ale potřebné zmínit náklady na výběr daní. Ty dosahují hodnoty cca 2,1 % z daňových výnosů, což řadí Českou republiku na přední místa v mezinárodním srovnání zemí OECD. Bylo by tedy žádoucí přehodnotit systém výběru daní a podniknout kroky, které by vedly k jeho zjednodušení, poklesu jeho nákladů a současně zvýšení daňových výnosů bez toho, aby došlo ke zvýšení daňové zátěže.

7. Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat konkrétní příčiny stavu veřejných financí České republiky v období let 1998 - 2004 a charakterizovat vývoj a strukturu makroekonomického ukazatele HDP v tomto období.

Po celé sledované období dochází ke stálému růstu HDP, průměrně o 6,47 % ročně. Zároveň však rapidně roste státní dluh – jeho hodnota na počátku sledovaného období, v roce 1998 činí 194,7 mld. Kč a hodnota v roce 2004 již činí 592,9 mld. Kč, což znamená více než trojnásobné zvýšení. Tento nárůst státního dluhu je způsoben deficitem státního rozpočtu, ty se s výjimkou let 2002 a 2004 neustále zvyšují. Jak dokládají hodnoty příjmů a výdajů státního rozpočtu během sledovaného období, příjmy s výjimkou roku 2003 neustále rostly, což bylo ale doprovázeno ještě vyšším růstem výdajů státního rozpočtu. Je tedy zřejmé, že položkou odpovědnou za tento nepříznivý stav je právě výdajová strana státního rozpočtu. Hlavním faktorem, který způsobil neustálý růst výdajů jsou potom výdaje mandatorní, jejichž podíl na celkových příjmech státního rozpočtu se dlouhodobě pohybuje okolo 80 %. Mandatorním výdajům poté dominují transfery sociálního charakteru zejména výplaty penzí, které mají také po celé sledované období stoupající tendenci. Vzhledem k této skutečnosti vzniká v roce 2003 dokument Rozpočtový výhled 2003 – 2006: Koncepce reformy veřejných rozpočtů zpracovaný Ministerstvem financí, ve kterém jsou předložena vládní řešení problematiky veřejných financí. Ty zastupují dílčí opatření na příjmové straně veřejných rozpočtů, hlavní těžiště dokumentu ale spočívá ve výdajové oblasti, kde dokument prezentuje opatření v oblasti důchodových dávek, kde zdůrazňuje nutnost reformy celého systému, následně nemocenského pojištění, v jehož systému by mělo dojít k zabránění jeho zneužívání. Další kroky v oblasti dávek státní sociální podpory a sociální péče, spočívají v rychlé a hluboké reformě, jejíž výsledkem by mělo být intenzivnější cílení dávek na skutečně sociálně potřebné, spolu s odstraněním prvků, odrazujících od aktivního hledání práce. V oblasti veřejného zdravotního pojištění dojde k valorizaci pouze podle míry inflace a snížení státní podpory stavebnímu spoření ze stávajících 25% na 15% z ročně uspořené částky. Závěrečné opatření se dotýká platů a personálních opatření ve veřejném sektoru, kde dojde ke snižování počtu zaměstnanců ve státním sektoru a k zavedení 16ti třídního platového systému.

Další možnosti řešení problematiky českých veřejných financí lze spatřovat v možnosti dalšího posunu věku pro odchod do důchodu na 65 let a podpoře důchodového spoření. Rezervy lze nalézt i v reformě dávek státní sociální podpory a péče, které by neměly dosahovat hodnoty průměrné mzdy.

Je zřejmé, že reforma veřejných financí České republiky je dlouhodobým procesem, na jehož osudu se bude zásadně podílet vláda vzešlá z voleb v červnu 2006.

Seznam literatury:

- [1] Český statistický úřad *Mandatorní výdaje státního rozpočtu jako riziko vnitřní nerovnováhy české ekonomiky* [online]. [cit. 2006-04-27].
<http://czso.cz/csu/edicniplan.nsf/publ/1526-04->
- [2] Debt threat. *The Economist*, 163, 2005, č. 13, s. 75
- [3] FRANK, R.H. a BERNAKE, B.S. *Ekonomie*. 1.vyd. Praha: Grada, 2003. 803. s. ISBN 80-247-0471-4
- [4] HAMERNÍKOVÁ, B. a KUBÁTOVÁ, K. *Veřejné finance : učebnice*. 1.vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2000. 402 s. ISBN 80-902752-1-4
- [5] HELÍSEK, M. *Makroekonomie základní kurs*. 1.vyd. Slaný: Melandrum, 2000. 320 s. ISBN 80-86175-10-3
- [6] MANKIW, N. G. *Macroeconomics – 4th ed.* 1. vyd. New York: Worth Publishers, 2000. 553 s. ISBN 1-57259-644-9
- [7] MANKIW, N. G. *Zásady ekonomie* 1.vyd. Praha: Grada, 2000. 768 s. ISBN 80-7169-891-1
- [8] Ministerstvo financí České republiky *Definice a měření státního dluhu* [online]. [cit. 2006-03-07]. http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xsl/vrsd_definice_sd.html
- [9] Ministerstvo financí České republiky *Koncepce reformy veřejných rozpočtů: rozpočtový výhled 2003 – 2006*. [Praha] 2003 tisk
- [10] Ministerstvo financí České republiky *Makroekonomická predikce České republiky červenec 2005* [online]. [cit. 2006-03-07]
http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Makropre200307_doc.doc
- [11] Ministerstvo financí České republiky *Odbor řízení státního dluhu a finančního majetku* [online]. [cit. 2006-03-07].
http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xsl/vrsd_so_rizeni_sd.html
- [12] ONDRČKA, P. *Teorie monetární a fiskální politiky*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, 1997. 148 s. ISBN 80-210-1510-1
- [13] PÁRAL, P.: Komu není rady. *Euro: ekonomický týdeník*, 7, 2004, č.40, s. 28-29. ISSN 1212-3129
- [14] *Programové prohlášení vlády Miloše Zemana (1998)*. [online]. [1998]. [cit. 2006-04-27].
<http://wtd.vlada.cz/scripts/detail.php?id=2441>

[15] *Programové prohlášení vlády Vladimíra Špidly (2002)*. [Praha] 2002 tisk

[16] SCHILLER, B.R. *Makroekonomie dnes*. 1.vyd. Brno: Computer Press, 2004. 412 s.
ISBN 80-251-0169-X

[17] URBAN, J. *Základy teorie národního hospodářství*. 1.vyd. Praha: ASPI, 2003. 423 s.
ISBN 80-86395-72-3